

Att få komma hem.

Ett stödmaterial till socialtjänsten i de kommuner som har tagit emot, eller väntar på att ta emot, familjer från interneringsläger i nordöstra Syrien.

Att få komma hem.

3	Bakgrund	10	Mammorna
3	Repatriate the Children	10	Orsaker till LVU
3	Processbeskrivning för socialtjänst — Återvändande barn	11	Bristande stöd kopplat till påstådd radikalisering
		12	Rätten att få vara muslim utan att bli misstänkliggjord som extremist
		13	Vägledning till social samhörighet och minska risken för isolering
		13	Adekvat och träffsäkert stöd som utgår ifrån mammans behov
		15	Rekommendationer i insatser till mammorna som syftar till att stärka deras emotionella, sociala och teologiska resiliens
		16	Socialtjänstens roll i att motverka radikalisering/ätterradikalisering
		17	Samverkan med aktörer med kompletterande kompetens och förtroendekapital
		17	Goda erfarenheter i mottagandet
		18	Papporna
		20	De anhöriga
		20	Vikten av att arbeta uppsökande, bygga tillit och erbjuda information
		22	Bilaga
		22	Processbeskrivning för socialtjänst — Återvändande barn

Bakgrund

Följande skrivelse är framtagen av *Repatriate the Children - Sweden* och syftar till att bidra till ökad kunskap och förståelse bland tjänstepersoner som gör bedömningar och tar beslut gällande de familjer som återvänder från interneringsläger i nordöstra Syrien. Stödmaterialet är tilltänkt socialtjänsten eller andra instanser som kommer att komma i kontakt med familjerna utifrån ett socialt arbete. Skrivelsen bygger delvis på samtal och iakttagelser i kontakten med mammor och barn som fått komma hem - och deras anhöriga - liksom anhöriga till barn som fortfarande hålls frihetsberövade i nordöstra Syrien. Mottagandet av återvändande familjer behöver ske på ett ordnat sätt, som skapar förutsättningar för rehabilitering och integrering där barnens behov beaktas och barnets bästa är i fokus.

Repatriate the Children

Repatriate the Children (RTC) är en internationell barnrättsorganisation som existerar för att öka medvetenheten om barn som hålls frihetsberövade i nordöstra Syrien, och för att bidra till ett kunskapsbaserat beslutsfattande där humanitära principer, rättssäkerhet och global säkerhet förenas. RTC verkar med tre autonoma avdelningar; i Sverige¹, Danmark och USA. RTCs medlemmar har varit bidragande aktörer i de första instanserna av repatriering av medborgare från lägren i nordöstra Syrien 2019. En betydande del av RTCs arbete består av rådgivning och stöd till anhöriga till barn, inklusive barnens mammor. RTC arbetar med mottagande av återvändande familjer, liksom uppföljning av vad som sker med de barn och mammor som kommer hem.

1 Om Repatriate the Children - Sweden repatriatethechildren.org/about

2 Processbeskrivning för socialtjänst - Återvändande barn. RTC Sweden (2019) repatriatethechildren.org/reception-of-returnees

Processbeskrivning för socialtjänst - Återvändande barn

Efter en utvärdering och sammanställning av lärdomar efter den första svenska repatrieringen tog RTC fram en processbeskrivning², ett stödmaterial tilltänkt socialtjänsten (se bilaga). I den har vi lyft två huvudteman; 1) Vikten av att socialtjänsten arbetar uppsökande och tar kontakt med anhöriga i syfte att förmedla information, bygga tillit, motverka lidande, samt förebygga svårigheter som kan komma att uppstå när familjemedlemmarna är repatrierade, 2) Att utifrån ett barnperspektiv, inte separera barn från sin mamma/omsorgsperson och eventuella syskon vid ankomst till Sverige, utan bidra till barnets trygghet och återanpassning genom samplacering under utredning.

Nya erfarenheter och lärdomar efter repatrieringar

Utifrån den senaste tidens hemtagningar av barn och mammor önskar RTC dela erfarenheter med socialtjänsten. Vi delar in erfarenheterna under rubrikerna; *Barnen*, *Mammorna*, och slutligen *De anhöriga*.

Barnen

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska barnets bästa komma i främsta rummet³.

Förhållandena under vilka barnen levit i interneringsläger i nordöstra Syrien

Barnen har under sin tid i interneringslägren i nordöstra Syrien levit under mycket svåra förhållanden; både utifrån ett humanitärt perspektiv liksom utifrån ett trygghets- och säkerhetsperspektiv⁴. De har levit ett isolerat liv, frihetsberövade, på en militariserad, begränsad geografisk yta, i tält, i ett aktivt konfliktområde. Barnen har bevittnat, och flera har upplevt, våld, olyckor och död på nära håll. En del barn har förlorat familjemedlemmar, många barn saknar kännedom om vad som har hänt med deras pappor. Barnen har hållits i dessa läger mellan tre till fem år. Under vintern är tältlägren täckta av snö och det är svårt att hålla värmen, dricksvattnet fryser till is. Under sommaren finns få möjligheter att skyla sig från öknens hetta. Barnen hör bombningar i närliggande områden och lever under en enorm stress. Flera av de svenska barnen är så små att de inte har några andra minnen än från lägren. Några svenska barn är födda i lägren. Det finns också svenska barn som har suttit i fängelse. Utvecklingen i regionen är turbulent och flera barn dör varje vecka i interneringslägren.

³ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197

⁴ *Waiting Is Not An Option. A Call for Repatriation of Foreign Citizens in Northeast Syria.* RTC Sweden (2021) repatriatethechildren.org/waiting-is-not-an-option

Mammans omsorgsförmåga och roll i förhållande till barnets trygghet och säkerhet

Vi kan konstatera att för barnen har deras mammor varit den enda tryggheten i en omgivning präglad av hot. Vid våra besök i lägren (2019, 2021), och utifrån den kunskap vi har om situationen, har vi fått inblick i hur hårt mammorna måste arbeta för att skydda sina barn från olika former av hot. Att leva i dessa läger innebär en livsfara. Om barnen fortfarande är vid liv, är det rimligt att bedöma att mammorna har tagit beslut utifrån barnens bästa intresse och haft förmåga att prioritera barnets behov framför sina egna. Det finns ingen annan som har erbjudit barnen omsorg och trygghet än deras mammor som de nu återvänder till Sverige tillsammans med.

Att tillgodose barnets behov i den krisartade situationen

Enligt Barnkonventionen har barn rätt till rehabilitering, att komma till tals och göras delaktiga⁵. Det är barnets behov av insatser som är styrande. Barnet ska alltid få individuellt anpassade insatser utifrån sina specifika behov⁶. När barnen kommer till Sverige är allt nytt för dem; det blir en krisartad upplevelse att komma till en ny verklighet. Socialtjänstens agerande bör syfta till att upprätta trygghet och säkerhet, att skapa en känsla av sammanhang, och att minska lidande.

Vikten av att hålla ihop familjen vid återvändandet

Det finns mycket forskning om psykosociala konsekvenser efter allvarliga händelser och riskindikatorer på ogynnsam psykologisk återhämtning⁷. En grundprincip inom modernt krisstöd och Psykologisk första hjälpen är att hålla ihop grupper och familjer och att undvika nya separationer⁸. Om barnet separeras från sin omsorgsperson, och källa till trygghet och säkerhet, riskerar socialtjänstens handlande att förstärka barnets trauma och skapa mer oro och otrygghet hos barnet. Vår barnkonsekvensanalys visar att en separation är potentiellt skadlig och går emot det vi känner till om anknytning och traumabearbetning. Föräldrar har en avgörande betydelse för barns upplevelse av säkerhet i samband med kris, och barn bör inte heller separeras från sina syskon⁹. Vid återvändandet är det därför av högsta vikt att

5 Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197

6 *Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt.* Socialstyrelsen (2012) mfof.se/download/18.7a15f94516e8e25421b15fd0/1574867419181/Vardnad-boende-umgange.pdf

7 *Krisstöd vid allvarlig händelse.* Socialstyrelsen (2018) socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2018-10-9.pdf

8 *Psykologisk första hjälpen – så gör du.* Röda korset (2020) rodakorset.se/get-help/psykisk-halsa-och-psykisk-ohalsa/psykologisk-forsta-hjalpen/

9 *Psykologisk första hjälp: Användarinstruktion, andra utgåvan.* Kunskapscentrum för katastrofpsykiatri, KcKP (2006), *Psychological First Aid: Field Operations Guide, 2nd Edition.* National Child Traumatic Stress Network & National Center for PTSD (2006) neuro.uu.se/digitalAssets/731/c_731082-L_3-k_forstahjalprev.pdf

barnet har fortsatt tillgång till sin mamma och eventuella syskon. Socialtjänstens utredning kommer att visa på huruvida mamman är lämplig för vårdnad, boende och umgänge med sina barn, där en prövning av barnets bästa kommer att ske. Under utredningens gång är det dock svårt att utifrån ett barnskydds- och barnrättsperspektiv försvara att barnet ska separeras från sin primära omsorgsperson och övriga familjemedlemmar.

10 Riktlinje trauma & stress. Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri (2019) sfbup.se/wp-content/uploads/2018/04/Trauma-och-stress.-webb.pdf

Socialtjänstens möjlighet att utreda barnets behov och mammans föräldraförmåga

Om barnets behov i relation till mammans föräldraförmåga ska kunna bedömas är det rimligt att socialtjänsten skapar förutsättningar för att kunna betrakta samspelet mellan barnet och mamman; hur barnet mår och utvecklas tillsammans med sin mamma och hur mamman bemöter barnets behov. Endast genom en samplacering under utredning kan en adekvat bedömning göras utifrån barnets bästa intresse. För att uppnå bästa resultat bör planen för barnets återanpassning och behandling upprättas i samråd med barnets anhöriga¹⁰.

Exempel på hur separation mellan barn och deras mammor efter repatriering har påverkat barnen

Ett av barnen, som är separerad från sin mamma sedan ankomst till Sverige 2021, har uttryckt att han *“hatar Sverige eftersom Sverige har tagit hans mamma ifrån honom”*. Trots att han tycker att livet i Syrien var mycket svårt, vill han hellre resa tillbaka dit, för där hade han sin mamma. Mamman märker, när hon får prata med sina barn över videosamtal, att barnen sedan de kommit till Sverige verkar nedstämda. Mamman är orolig över att familjehemmet lägger skuld på mamman för att barnen inte får vara med henne, då barnen uttrycker besvikelse och till exempel frågar mamman varför hon inte köpt sängar till dem så att de kan få komma tillbaka och bo med henne.

Ett annat barn, som separerades från sin mamma vid ankomst till Sverige 2021, men återförenades med henne för samplanering efter en tid, visar men av den stressfyllda separationen. Mamman uttrycker att barnet lider av trauma på

grund av separationen på flygplatsen och den initiala tillfälliga placeringen utan mamman. Barnet vaknar gråtandes om nätterna och klagar på hur mamman "lämnade honom". Om mamman bara så går till badrummet utan att informera barnet, uppvisar barnet panik och ångest då han tror att han har blivit övergiven. Detta är ett beteende barnet inte har uppvisat tidigare.

En primär utgångspunkt i socialtjänstens hantering måste vara principen om *Do no harm*, att inte bidra till att göra skada.

Att stärka det pro-sociala biologiska nätverket runt barnet

I flera fall har barnen berövats möjlighet att få tillgång till sitt biologiska nätverk i Sverige. Barnen har inte fått möjlighet att träffa sina far- och morföräldrar, mostrar, kusiner, och så vidare.

I mottagandet är det av största vikt att barnet får en stabil tillvaro som är knuten till sin biologiska familj (såvida inte det är uppenbart att det skulle vara till skada för barnet). I första hand till den biologiska föräldern, men också andra familjemedlemmar som kan fungera som skyddsfaktorer genom att från start bidra till ett tryggt pro-socialt nätverk runt barnen, och stärka barnens känsla av sammanhang, identitet och tillhörighet. För en del barn har det varit ett hopp att veta att de har familj i Sverige som väntar på dem och älskar dem. Det blir då kontraproduktivt för barnens rehabilitering att inte få träffa sin familj efter ankomst till Sverige. Ju fler goda relationer ett barn har, både till andra barn och till vuxna, desto bättre mår barnet¹¹. Barn behöver att ha vuxna som finns där för barnet, skapar tillit, och hjälper barnet att se att vuxna kan gå att lita på och kan stötta och hjälpa.

Konsekvenser av att inte möta barnets behov

Inom *Traumamedveten omsorg* används begreppet *smärtuttryck*. Traumatiska erfarenheter och traumarelaterade behov visar sig i utmanande beteenden som kan ses som smärtuttryck hos barnet¹². En effekt av att traumarelaterade behov inte bemöts och behandlas kan leda till att barn kan utveckla ett samhällsförakt, antidemokratiska beteenden och

11 Att möta barn, del 3. Psykologernas tips till dig som möter barn som flytt till Sverige. Rädda barnen [raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/psykologens-tips-till-dig-som-moter-barn-som-flytt-till-sverige/](https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/psykologens-tips-till-dig-som-moter-barn-som-flytt-till-sverige/)

12 Traumamedveten omsorg. Att möta barn och unga som varit med om svåra påfrestningar och trauma. Rädda barnen (2018) https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad--kunskap/arbetar-for-barn/tmo/rb_tmo_2018_a5_22nov_k1.pdf?TSPD_101_R0=088d4528d9ab200043479ec523678740d114855160c27311e152af086308a3b5e76d89efb0c58e0e087dd408521430002d671b05ee88e215d391e301ccf52e8c8117b1b92b48bc80b1f70f787577306976709dc6c85183236e4dbf8753900761

andra smärtuttryck. Barn i unga åldrar kan påvisa beteende, som senare kan utvecklas till normbrytande beteende och få konsekvenser som är mer långtgående; så som försvårad/fördröjd återanpassning och försämrade möjligheter till integrering, sämre skolresultat, och bristande tillit till sig själv och till sin omgivning.

Skyddsfaktorer och inkluderande processer

För barn som har varit utsatta för svåra påfrestningar kan risken för framtida ohälsa minskas om barnets omgivning stärks upp med skyddsfaktorer och där de viktiga vuxna som finns i barnets vardagsmiljö tillåts skapa förutsättningar för återhämtning genom ett gott omhändertagande och stöd¹³. En god kunskap om traumamedveten omsorg och modernt krisstöd, liksom kompetens och resurser utifrån *Psykologisk första hjälpen*, krävs för att kunna anpassa socialtjänstens utredningen på ett sätt som stärker barnets och mammans delaktighet och inflytande - och på lång sikt kan bidra till att dämpa och motverka de negativa effekter som kan komma i efterloppet av de kriser barnet genomlevt. Socialtjänstens planer blir bättre och mer hållbara om barn blir lyssnade på och får sina synpunkter genuint betraktade. Om barn involveras i att påverka sin egen situation underlättar det deras återhämtning från svårigheter, ökar självkänslan och den egna kompetensen¹⁴.

13 Ibid

14 *Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt.* Socialstyrelsen (2012) <https://www.mfof.se/download/18.7a15f94516e8e25421b15fd0/1574867419181/Vardnad-boende-umgange.pdf>

Mammorna

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialtjänsten ska på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, och aktiva deltagande i samhällslivet¹⁵. Det ingår i socialtjänstens uppdrag att erbjuda individer stöd, och förhindra att individer involveras i destruktiva miljöer. Detta stöd ska erbjudas utifrån individens särskilda behov.

15 Socialtjänstens mål. Socialtjänstlagen (2001:453) riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

Orsaker till LVU

RTC har gjort en genomgång av domstolsbeslut gällande LVU för återvändande barn och ser mönster kring orsaker till tvångsomhändertaganden.

Vid formuleringar som att mamman på ett *“allvarligt sätt har brustit i omsorgen om sina barn då hon inte har haft förmågan att kunna skydda dem från en miljö som präglas av krig, våld och radikaliserings”* kan vi åter konstatera att under åren i interneringslägren, en miljö präglad av krig, våld och radikaliserings, har det de facto inte funnits någon annan än barnens mammor som har skyddat barnen och givit dem omsorg (se stycke *Mammans roll i förhållande till barnets trygghet och säkerhet* ovan). Mammorna har suttit frihetsberövade i interneringslägren och har inte haft möjlighet att på ett säkert sätt lämna lägren för att försätta barnen i en säker miljö, detta har endast Sveriges regering via utrikesförvaltningen

haft möjlighet att påverka genom en formell förfrågan om repatriering. Den autonoma administrationen över norra och östra Syrien (AANES), vilken ansvarar för fångarna, har sedan tidigt 2019 väddat till länder som Sverige att hämta hem sina medborgare från lägren, men den svenska regeringen har fram tills nyligen nekat de svenska familjerna möjligheten att komma ut från lägren och återvända till Sverige. Det är därför rimligt att betrakta det som att det inte är på grund av mammorna som barnen har lidit skada i interneringslägren, och därmed orimligt att använda en sådan ogrundad föreställning som orsak till LVU.

16 *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör.* Regeringskansliet, Ds 2021:7 regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2021/03/ds-20217/

Ett annat mönster gäller grund för omhändertagande kopplat till uppfyllda krav för LVU och samtycke till vård. När barn omhändertas, trots att mamman samtycker till frivillig placering av barnet och vill samarbeta för barnets bästa och för dess välmående, väcker det frågor om hur en mamma kan påverka att hennes samtycke till vård för barnets bästa ska uppfattas som tillförlitligt.

Något annat som är framträdande är generella och återkommande formuleringar från Säkerhetspolisen och Polismyndigheten om att mammorna *“bedömts vara delaktiga i och stöttat en terrororganisation”* eller hyser *“sympati och tillhörighet med terroristorganisationen IS.”* Detta är beskrivningar som socialtjänsten använder i sina bedömningar, men beskrivningar som de mammor som vi är i kontakt med inte känner igen sig i. Formuleringarna är allmänna ordalag som inte går att bemöta, det går inte att utläsa eller påvisa i sak vad som ger fog för oro för barnet. Därför är det heller inte förenligt med utredningen *“Barnets bästa när vård enligt LVU upphör”*¹⁶. Hur ska det vara möjligt att utreda om *“omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt”* om dessa omständigheter inte preciserats? Vilka förändringar hos mamman behöver socialtjänsten se?

Bristande stöd kopplat till påstådd radikalisering

Om barnens mammor bedöms vara radikaliserade, finner vi det också märkligt att mammorna inte erbjuds insatser som adresserar deras ideologi, liksom teologiska stödsamtal för

att minska eventuell radikaliserings.

Ett exempel är en mamma som har vänt sig till RTC för stöd i att söka begriplighet i detta, och för att få veta vad hon kan göra för att påverka sin situation. Vi har informerat henne om att hon har möjlighet att ansöka om en insats som kan ges till personer som levt i våldsbejakande miljöer. Mamman har ansökt om insatsen, men socialtjänsten har inte beviljat. Detta skapar ytterligare förvirring hos mamman som å ena sidan blir stämplad som radikaliserad, men å andra sidan inte beviljas adekvat stöd för att leva ett liv fritt från våldsbejakande sammanhang.

Flera av mammorna, och vi i RTC, ställer därför frågorna: Vilken instans gör bedömningen om huruvida mammorna är våldsbejakande extremister? Hur kommer socialtjänsten att märka om mammorna är eller inte är radikaliserade och sympatiserar med terrorideologier? Vilket adekvat stöd kan socialtjänsten erbjuda de mammor som Säkerhetspolisen menar är delaktiga i och stöttar en terrororganisation? Hur kan socialtjänsten, efter avslutad LVU-vård, utifrån uppdraget om att stärka principen om barnets bästa i samband med upphörande av vård enligt LVU, skapa förutsättningar för uppföljning om föräldern radikaliserats?

Rätten att få vara muslim utan att bli misstänkliggjord som extremist

Var och en har rätt till religionsfrihet och att utöva sin religion eller trosuppfattning¹⁷. Flera mammor uppger att de utsatts för islamofobisk behandling i samband med kontakt med myndigheter, och att de upplever att de har blivit ifrågasatta som muslimer. Det förefaller som att det i vissa fall hos involverade myndigheter saknas kunskap om islam och förståelse för vad en religiös tro, identitet eller tillhörighet kan innebära, och att det finns myndighetspersoner kan blanda ihop islam med våldsbejakande extremism. En risk med det är att myndigheter kan bidra till att reproducera extremisters narrativ om myndigheter, och att sådan upplevd diskriminering i värsta fall skulle kunna bidra till att göda extremism.

17. Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. Världighet och rättvisa åt alla. Artikel 18. Förenta Nationerna. fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allman_forklaring_om_demenskliga_rattigheterna.pdf

Vägledning till social samhörighet och minska risken för isolering

Flera mammor upplever att de har fått förhållningsregler gällande att inte ha kontakt med andra mammor som varit i Syrien, eller andra släktingar till barn på plats i Sverige. I vissa fall har mammor och barn levt som familj under tiden i lägren och barnen vuxit upp som syskon. Mammorna har levt under förtryck och våld, och har stöttat varandra i utsattheten och i att hantera sina kriser. Forskning visar att många som levt under svåra påfrestningar har ett starkt behov och kan bli hjälpta av att vara i kontakt med andra som upplevt samma sak och kan förstå vad en går igenom. Självhjälps- eller stödgrupper har visat sig ha stor betydelse för de drabbade¹⁸. Bland mammor finns stor oro kring att "göra fel" i kontakt med omgivningen vilket kan leda till att mammor blir rädda för att vara i kontakt med personer som kan bidra till deras återhämtning. Grunden för krisstöd, och för individens förmåga att hantera konsekvenserna av svåra upplevelser, är det informella stödet från familj, släkt och vänner¹⁹. Socialtjänsten bör vägleda mammorna och främja möjlighet till social samhörighet som kan verka terapeutisk och stärka skyddsfaktorer hos mamman, och i förlängningen för barnet.

18 Krisstöd vid allvarlig händelse. Socialstyrelsen (2018) socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2018-10-9.pdf

19 Ibid

Adekvat och träffsäkert stöd som utgår ifrån mammans behov

Behoven ser olika ut för olika individer; beroende på vad individen upplevt och beroende på vilka livsförutsättningar hon återvänder till. Det är givetvis stor skillnad om man kommer tillbaka till en resursstark familj och ett pro-socialt nätverk som står redo att ställa upp, liksom om man har andra skyddsfaktorer så som utbildning och andra kompetenser - jämfört med om man kommer tillbaka utan ett socialt nätverk och inte bara brist på skyddsfaktorer, utan istället omringas av riskfaktorer.

Flera av mammorna har blivit utsatta för våld inklusive tortyr, och många har förlorat familjemedlemmar och närstående under deras tid i Syrien. Utifrån forskning om krisstöd och trauma kan det finnas särskilda indikatorer som innebär en ökad risk för svårare psykiska reaktioner för personer som

levt under svåra påfrestningar och lidit personliga förluster. Samtliga mammor RTC är i kontakt med uppger att de har velat lämna Syrien och återvända till Sverige, men inte haft möjlighet. De har levt i krig och i stor fara, flera har sett sina barn eller makar dö. Att leva i livsfara innebär ofta en förlust av trygghet och säkerhet samt en upplevelse av hjälplöshet och maktlöshet över sin livssituation. Att bevittna andras lidande i kombination med att känna hjälplöshet och maktlöshet har också visat sig vara en indikator för senare post-traumatiska reaktioner²⁰.

RTC ser inte att mammors behov blir bemötta av socialtjänsten på ett träffsäkert sätt. RTC ser att det finns insatser från socialtjänsten som fördröjer mammors möjlighet till både återanpassning och återintegrering till samhället, liksom till adekvata insatser som psykologiskt och terapeutiskt kan hjälpa mammorna att rehabiliteras från krigstrauman.

Ett exempel är en mamma som har vänt sig till oss och uttryckt att hon önskar behandling av terapeutisk karaktär för att hantera det våld hon blivit utsatt för och de mänskliga förluster hon lidit under sin tid i Syrien. Dessa smärtsamma upplevelser kräver kvalificerad behandling, vilket hon inte upplever att socialtjänsten erbjuder. Dock upplever hon krav på att behöva berätta om sina traumatiska upplevelser för sina socialarbetare inom ramen för den insats socialtjänsten har erbjudit henne, vilket gör att hon bara mår sämre då hennes berättelser inte bemöts av adekvat hjälp.

Utifrån forskning om krisstöd kan djuplodande debriefing och frågor som syftar till att den drabbade ska beskriva det våld en blivit utsatt för, och allvarliga händelser en upplevt, ha en kontraproduktiv effekt och bidra till att förstärka trauma.

RTC uppmanar mammor att uttrycka sina behov av råd, stöd och behandling till socialtjänsten. RTC efterfrågar samtidigt att socialtjänsten erbjuder träffsäkra insatser förankrade i mammornas reella behov, snarare än i föreställningar om vad mammorna behöver. En lösningsfokuserad och inkluderande process där mamman får vara del i planeringen av insatsen kan bidra till att göra skillnad.

Rekommendationer i insatser till mammorna som syftar till att stärka deras emotionella, sociala och teologiska resiliens²¹

21 Rekommendationer framtagna i samråd med Safe Space, Flamman Socialt Förebyggande Centrum

- Stötta personen i att utveckla strategier för att hantera emotionell stress och situationer som kan uppstå som kan påverka personens mentala hälsa. Se över tid att personen har en stabilitet i sitt välmående, självvärdighet, självförtroende och självkänsla. Erbjud psykologisk behandling av krigstrauman, inklusive tiden i fångenskap. Hjälプ personen att hitta strategier för att hantera ångest och olika typer av dysfunktioner som kan råda i personens liv.
- Kartlägg riskfaktorer för varje enskild individ, och arbeta med reducering av riskfaktorer, liksom med att stärka och främja skyddsfaktorer. Arbeta med de sårbarheter och orsaker som gjorde att personen hamnade i denna situation från början, för att förebygga att personen hamnar fel igen.
- Arbeta för att främja ett stabilt stödnätverk i form av familj, vänner, och andra som kan bidra till trygghet för personen. Finns inte familj, är det än viktigare att bidra till att personen kommer in i pro-sociala sammanhang.
- Arbeta med personens mål och målsättningar, att personen kommer in i en rutin av meningsfull sysselsättning så snart som personen orkar. Arbeta med att personen känner sig tillhöra sammanhang och känner sig connected till samhället. Möjliggör att personen får erkännande i att kunnat ta ansvar och ta sig framåt.
- Arbeta för att personen ska känna sig trygg i att religiös tro, tillhörighet och identitet är tillåtet, och att det är förenligt att vara muslim och samtidigt svensk.
- Bidra till att personens problemhantering- och problemlösningsförmåga stärks; få ned känslan av offerskap, och förebygg att personen hamnar i nya offerskap. Stärk personen i metoder för att hantera diskriminering, hatbrott, och islamofobi då känslor av attacker eller förföljelser kan ge snabba incitament till ett avståndstagande till samhället.

- Stärk personen i källkritik och resiliens mot falska nyheter, bidra till att motverka risker för att hamna i radikaliserings. Engagera personen i grupparbete och processer med andra, stärk personen i att kunna ta emot och utvecklas av andras åsikter.

Socialtjänstens roll i att motverka radikaliserings/återradikaliserings

RTC har inte kännedom om huruvida det bland återvändande mammor finns individer som har varit radikala och sympatiserat med terrorideologier. En rapport från den brittiska människorättsorganisationen Reprieve visar att en majoritet av de brittiska kvinnor som reste till Syrien och Irak är att betrakta som traffickingoffer under brittisk lagstiftning. Detta är sannolikt inte specifikt endast för brittiska kvinnor, utan en indikator på att synen på återvändande mammor kan behöva nyanseras²².

Mammorna har dock uppenbart levt i en våldsbejakande miljö under IS-kontrollerat område innan deras tid i interneringslägren, och till viss del under deras tid i lägren där det bland fångarna finns individer och grupper med kopplingar till IS och andra våldsbejakande nätverk. Regeringen betonar att socialtjänsten har en central roll i arbetet med att motverka radikaliserings²³. Individens behov behöver vara utgångspunkten i arbetet och ses i förhållande till individens situation. Socialtjänsten kan vara del i att stödja och underlätta individens återanpassning till samhället. Ett holistiskt arbete inbegriper olika fält inom individens sociala miljö, så som familj, relationer, arbete, bostad och återintegrering.

RTC ser att mammorna under en lång tid har levt under en enorm press och multiproblematik, och att olika individer kan ha olika behov av råd, stöd och behandling. Ett nära mentorskap för återvändande mammor kan skapa tillit och relation på ett sätt som kan stötta mamman och samtidigt identifiera vilka vidare behov mamman har. En insats där en mentor på nära håll kan finnas för mamman och hålla i takt-pinnen kring mammans återanpassning kan skapa en trygghet för mamman och skynda på hennes återanpassning till samhället.

22 *Trafficked to Syria: British families detained in Syria after being trafficked to Islamic State*. Reprieve (2021)
reprieve.org/uk/trafficked-to-syria/

23 *Förebygga, förhindra och försvåra – den svenska strategin mot terrorism*. Regeringens skrivelse 2014/15:146.
regeringen.se/4a4d2a/contentassets/d4fdc4bc1c314fdfb9aa6c7a3da9bc93/141514600webb.pdf

Samverkan med aktörer med förtroendekapital och kompletterande kompetens

Civilsamhällesaktörer kan skapa förtroendefulla relationer till individer som socialtjänsten, av olika anledningar, har svårt att nå ut till²⁴. För individer involverade i våldsbejakande extremism är skälen att vilja lämna en destruktiv miljö sällan ideologiska. Forskning visar att viljan att lämna ofta växer fram på grund av andra, mer sociala och praktiska aspekter av miljön. Trots det, behöver hjälpinsatsen och den som ska vägleda och stödja individen framstå som trovärdig och förstående till individens situation och bakgrund²⁵. Samverkan med civilsamhället är därför betydande för att öka förutsättningarna för att skapa tillgänglighet för de insatser som kan erbjudas individen. På så sätt kan kommunen tillsammans med så kallade "credible messengers" inom civilsamhället och trossamfundet bättre möta individens behov och bidra till ökad trygghet och säkerhet. Socialtjänsten kan, genom att samarbeta med civilsamhällesaktörer som kan erbjuda vägledning till en sund religiös tro, identitet och tillhörighet, bidra till att skapa en god religiös bas hos mammor som kan vara ett skydd och ha en effekt i att immunisera mot diskriminering, propaganda och framtida rekrytering.

Goda erfarenheter i mottagandet²⁶

Mammornas egna upplevelser av mottagandet är högst färgat av huruvida de tillåts vara med sina barn eller inte. Det absolut viktigaste och högst prioriterade för de mammor som RTC står i kontakt med vid återvändande till Sverige är att få vara tillsammans med sina barn. För dem som har blivit samplacerade finns möjlighet att återanpassa sig till samhället, medan för dem som är separerade från sina barn är det svårt att fokusera på något annat än att barnen inte är hos en.

Exempel på saker som bidragit till en positiv upplevelse av mottagandet:

- Att från start få involvera familjemedlemmar i barnens rehabilitering och återanpassning, att den utökade familjen ses som en resurs.

24 Våldsbejakande extremism. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna. Socialstyrelsen (2020) socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-12-7083.pdf

25 Att lämna våldsbejakande extremism. En kunskapsöversikt. Christoffer Carlsson, Institutet för Framtidsstudier (2016) ifss.se/media/21813/valdsbejakande_extremism.pdf

26 Goda erfarenheter framtagna i samråd med mammor och anhöriga

- Ett gott bemötande från tjänstepersoner som visat respekt och vänlighet; ett icke-dömande bemötande har bidragit till en känsla av att vara välkommen hem.
- Smidig kontakt med ekonomiskt bistånd och att snabbt få till stånd ett betalkort för att kunna handla basala nödvändigheter såsom mat och kläder.
- Att få tillgång till gymkort och stöd till träning. Kroppen är nedbruten efter att ha varit frihetsberövad i så många år.
- Att tilldelas en kontaktperson hos socialtjänsten som man kan vända sig till vid frågor och information. Någon som bryr sig på riktigt.
- Att få information om att man bör boka tid hos polisen så snart som möjligt för att ansöka om ID-kort, eftersom det inte går att folkbokföra sig innan man kan legitimera sig.
- Att få information om att gå till Skatteverket direkt efter man fått ID-kortet, eftersom att folkbokföringen kan ta flera månader. Utan folkbokföring går det inte att öppna ett bankkonto, ansöka om mobilt bank-ID och annat som är relevant för att kunna komma igång med basal återintegrering
- Att DNA-testet sker omgående, så att barnen kan folkbokföras och få möjlighet att komma igång med basal integrering

Papporna

Det finns mycket lite information att tillgå gällande barnens pappor. En del barn har pappor som avlidit. Andra har pappor som sitter utomrättsligt frihetsberövade i fängelser i nordöstra Syrien. Det finns inte någon officiell statistik på hur många svenska män som är kvar. En del svenska barn har pappor med annat medborgarskap än svenskt. Under tiden som barnen har befunnit sig i interneringslägren, har de inte haft tillgång till sin pappa.

Regeringens hållning är att barn ska få komma hem *“om och*

när det är möjligt”, men att vuxna inte ska ges någon assistans att återvända²⁷. Det officiella narrativet om att Sverige 2021 började hämta hem barn tillsammans med sina mammor är att Sverige tar emot svenska medborgare som utvisas av AANES, och att Sverige har en skyldighet att ta emot de utvisade. Än så länge har inga svenska män hämtats hem. Om så skulle ske, behöver socialtjänsten ha en beredskap för att kunna erbjuda rådgivning, stöd och rehabilitering även till papporna.

27 Utrikesminister Ann Linde om svenskarnas status

riksdagen.se/sv/webb-tv/video/interpellations-debatt/de-svenska-barnen-i-nordost-syrien_H810596

De anhöriga

“Jag är helt ensam i detta. Ingen har kontaktat mig. Jag vet inte vart jag ska vända mig. Jag vågar inte berätta för någon. Jag mår så dåligt.”

“Den psykiska ohälsan har ökat rejält bland oss familjer... Informationen jag får [från lägren] krossar en, enda sättet att fungera är genom att förtränga det tills man kan göra något åt det. Men vad kan vi göra? Vi anhöriga behöver någon form av stöd. Ingen har fått kontakt från UD eller någon statlig myndighet, vårdcentral etc, ingen har reached out. Det finns ingen hjälp och det har tiden bevisat...”

“Du kan se min kropp, fysiskt är jag här. Men det är allt som finns kvar av mig nu, ett tomt skal.”

“Jag har varit sjukskriven i flera år på grund av allt som har hänt. Jag kan inte sova om nätterna.”

Det är vittnesmål från olika anhöriga till de svenska barn i lägren. RTCs medgrundare Patricio Galvéz, som själv är anhörig till barn som hållits frihetsberövade i nordöstra Syrien har uttryckt det: “Som anhörig är man i en utsatt position och det är svårt att förstå varför beslut inte fattas och varför man inte får någon och hjälp och information. Det hade underlättat så mycket. Som anhörig bär man på frustration, sorg och oro. En informativ kommunikation i den totala kris man befinner sig i hade underlättat.”

Vikten av att arbeta uppsökande, bygga tillit och erbjuda information

Patricio Galvéz situation som anhörig finns skildrad i dokumentären *Children of the Enemy*²⁸, och ger bland annat en inblick i vilken utsatt situation anhöriga befinner sig i. RTC ser att många år av bristande dialog med familjer har lett till att tilliten till myndigheter har skadats. Anhöriga som RTC är i kontakt med uttrycker känslor av maktlöshet och behov av stöd.

Särskilt svår tycks situationen vara för de anhöriga som har manliga familjemedlemmar i nordöstra Syrien, då Sveriges regering ännu inte visat att svenska män ska få komma hem. Ovissheten är enormt tärande och påverkar anhörigas hela livssituation.

Bristen på information om huruvida deras familjemedlemmar ska hämtas hem eller inte, är plågsam och skapar mycket oro. Men bristen på information om vad som ska hända om deras familjemedlemmar hämtas hem, påverkar också anhöriga negativt. Många är rädda för socialtjänsten och vet inte hur socialtjänsten arbetar. Vid hemkomst av familjemedlemmar, då anhöriga uteslutits från mottagandet, har detta förstärkt trauma och känslan av utanförskap och att inte tas på allvar eller ses som en resurs i barnens liv.

RTC ser ett stort behov av att socialtjänsten arbetar uppsökande med dessa mycket utsatta familjer, och kan arbeta utifrån flexibilitet och de anhörigas behov. Om socialtjänsten utifrån sekretess inte kan kontakta den utökade familjen och anhöriga direkt, hade annan myndighet som har möjlighet att göra så kunnat bjuda med socialtjänsten, i ett samarbete för de anhörigas - och i förlängningen barnens - bästa. I de fall det finns anhöriga i Sverige som vill vara del av barnens liv, bör socialtjänsten redan innan familjen landar i Sverige möta den utökade familjen i Sverige och inkludera dem i planeringen för mottagandet.

28 Länk till dokumentären *Children of the Enemy* (Gorki Glaser-Müller, 2021) på SVT Play svtplay.se/video/33276238/children-of-the-enemy

Bilaga

Processbeskrivning för socialtjänst — Återvändande barn

Ett operativt team från socialförvaltningen sätts ihop

Sätt ihop ett centralt barnteam som ska vara ansvariga för samtliga barn och deras föräldrar som kommer att komma till kommunen, oavsett eventuell stadsområdestillhörighet. Det centrala barnteamet (CBT) är också ansvariga för kontakt med anhöriga till barnet och barnets föräldrar.

CBT består av handplockade familjehemssekreterare, barnsekreterare, barnutredare, anhörigstödperson, familjebehandlare, samt en samordnare. CBTs arbete syftar till att utifrån ett barnskydds- och barnrättsperspektiv främja lugn, trygghet, tillit, samhörighet och hopp hos de familjer och anhöriga som CBT kommer att arbeta med.

Samordnaren från CBT kommer också att ha kontakt med Regionen, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, och relevanta aktörer inom civilsamhället, inklusive trossamfund.

Sätt ihop en introduktionskurs till dem som ska ingå i teamet med information från personer med insyn i frågan för att aktuella socialsekreterare ska få en insyn i och kunskap om den kontext barnet befinner sig i. På introduktionskursen ska det även finnas utrymme för diskussion och tid för att skapa en samsyn kring hantering av ärendena på operativ nivå.

Fokus för kursen är *The Rehabilitation and Reintegration Intervention Framework*²⁹ (RRIF) vilken inbegriper fem primära områden;

- 1) Psykisk hälsa och välbefinnande
- 2) Familjestöd
- 3) Utbildning
- 4) Social kontext och gemenskap
- 5) Strukturella förutsättningar och offentlig säkerhet.

För att genomföra denna insats krävs samverkan med relevanta aktörer inom civilsamhället. Utifrån barnets bästa, och beroende på ålder på återvändare, erbjuds RRIF till barnets föräldrar och anhöriga, vid behov.

Det första CBT kommer att göra är att inleda kontakt med anhöriga för att bygga tillit och erbjuda stöd och ge infor-

29 *Rapid Review to Inform the Rehabilitation and Reintegration of Child Returnees from the Islamic State*. Stevan Weine, Zachary Brahmatt, Emma Cardeli, Heidi Ellis (2020) annalsofglobalhealth.org/articles/10.5334/aogh.2835/

mation. Anhöriga kan vara mor- och farföräldrar till barnet, mosttrar, fastrar, morbröder, farbröder, kusiner, syskon. Om en förtroendeingivande relation kan skapas med anhöriga innan barnet kommer till Sverige, ökar chanserna för att socialtjänstens arbete, och barnets situation, kommer bli fungera när barnet är i Sverige.

Ärendet inkommer till kommunen

Anmälan/kännedom om barn inkommer via Utrikesdepartementet, Säkerhetspolisen, anhöriga, media, eller på annat sätt.

Ärendet fördelas

CBT tilldelas ärendet.

Ärendet inleds

CBT får relevant information från Säkerhetspolisen. Utredande socialsekreterare inleder utredning enligt 11 kap 1 § SoL omedelbart, innan barnet är i Sverige.

CBT kontaktar anhöriga

CBT, genom anhörigstödpersonen, arbetar uppsökande och kontaktar anhöriga till barnet och barnets föräldrar via telefon. I samtalet informerar anhörigstödpersonen att det kommit till kommunens kännedom att personen är anhörig till barn i Syrien/annat aktuellt land. Anhörigstödpersonen erbjuder anhöriga ett informationssamtal om socialtjänstens roll, tillsammans med annan representant från CBT. Anhörigstödpersonen informerar även om att kommunen erbjuder stöd genom samtal på socialförvaltningen, hembesök eller via telefon.

Om anhöriga tackar nej till stöd, frågar anhörigstödpersonen om samtycke att ringa tillbaka om 2-3 veckor för att kolla av hur situationen ser ut då, samt lämnar kontaktuppgifter så att anhöriga kan återkomma vid behov.

Informationssamtal

Anhörigstödpersonen och annan representant från CBT träf-

far anhöriga på den plats de önskar. CBT informerar om hur en process gällande barnutredningar brukar se ut och vad anhöriga kan förvänta sig när barnet kommer till Sverige.

CBT undersöker vad anhöriga önskar för stöd och börjar bygga en tillitsfull relation med anhöriga. Effektmålet är att anhöriga ska känna att de får det stöd de behöver och att de litar på socialtjänsten och att socialtjänsten kommer att arbeta utifrån barnets bästa.

Om anhöriga är intresserade av samtalsstöd/familjebehandling, bokas en tid för samtal/uppstart med anhörigstödpersonen/familjebehandlaren in.

Om anhöriga tackar nej till stöd, frågar anhörigstödpersonen om samtycke att ringa tillbaka om 2-3 veckor för att kolla av hur situationen ser ut då.

Stöd- och informationssamtal och förberedande familjebehandling

Anhörigstödpersonen träffar anhöriga för stöd- och informationssamtal på den plats de önskar och så ofta som anhöriga önskar. Anhörigstödpersonen kan också stödja med att samordna eventuella myndighetskontakter och liknande om anhöriga har ett sådant behov.

Om anhöriga så önskar, kan anhörigstödpersonen och samordnaren bidra till att identifiera ett nätverk av relevanta aktörer i familjens kontext som kan vara del i att stärka och guida familjen, så som en religiös ledare som familjen har förtroende för eller annan relevant civilsamhällesrepresentant.

I de fall det är aktuellt, inleds utredning om familjehem

CBT undersöker med anhöriga hur barnets familjesituation ser ut och om anhöriga har önskemål om att eventuellt bli familjehem till barnet, om det skulle komma att bli aktuellt. Om så är fallet, inleder familjehemssekreteraren en utredning för att undersöka om anhöriga är lämpliga som familjehem.

Barnet får resedokument

När kommunen via Utrikesdepartementet, Säkerhetspolisen, anhöriga, media, eller på annat sätt får kännedom om att barnet:

- a) Ska/har repatrierats under kontrollerade former från aktuellt läger/fängelse, förs kontakt mellan CBT och relevanta myndigheter för information om när barnet kommer att anlända till Sverige.
- b) Har förts ut från aktuellt läger/fängelse genom smuggling och befinner sig på okänd plats, förs kontakt mellan CBT och relevanta myndigheter för planering utifrån tänkbara scenarion.

CBT fortsätter att hålla anhöriga informerade om nästa steg i processen. Även om det inte finns ny information att ge, håller CBT under denna akuta situation daglig kontakt med anhöriga för att kolla av läget och stötta dem, såvida inte anhöriga avsäger sig kontakt.

Barnet kommer till Sverige

- a) Vid kännedom om att barnet landar i Sverige:
Barnet med resesällskap får poliseskort från flygplanet till en särskild ingång på flygplatsen fri från eventuell pressnärvaro och liknande. Representanter från CBT är på plats för att tillsammans med polis ta emot barnet med resesällskap, erbjuda dryck och mat, och informera om nästa steg. Barnet placeras i ett skyddat boende tillsammans med medföljande förälder, med personal dygnet runt. Om lämpligt, får även barnets förälders närmsta anhöriga, exempelvis barnets morföräldrar, komma och bo med barnet och barnets förälder.
- b) Vid kännedom om att ett barn har förts in till Sverige av sin förälder:
Familjen där barnet finns söks upp och placeras i ett skyddat boende tillsammans med eventuell medföljande förälder med personal dygnet runt. Om lämpligt, får även barnets förälders närmsta anhöriga, exempelvis

barnets morföräldrar, komma och bo med barnet och barnets förälder.

Under den tillfälliga placeringen

Barnet tillsammans med förälder och eventuellt närmast anhöriga är fortsatt placerade på det skyddade boendet där vård och utredning inleds.

Hälsoundersökning av läkare är prioriterat.

Under placeringen gör CBT en planering för barnets kontakt med anhöriga, liksom erbjuder fortsatt stöd till anhöriga och gör dem inkluderade i processen.

Bedömning görs om skyddade personuppgifter och byte av namn för barnen och deras föräldrar.

Behandling inleds

Utifrån barnets bästa erbjuds både barnet och dess föräldrar insatser utifrån *The Rehabilitation and Reintegration Intervention Framework* (RRIF), se bilder nedan.

Beroende på barnets ålder, sätts åldersadekvat behandling in via BUP eller kommunen.

Anhöriga, liksom nu även barnets föräldrar, erbjuds fortsatt stöd av anhängstödperson och familjebehandlare/familjecentralen.

CBT samordnar planering med förskola och skola för barnet, eget boende för familjen, arbetsmarknadsinsats/utbildning för föräldrarna, liksom kontakt med pro-sociala nyckelpersoner i civilsamhället, inklusive trossamfund.

Uppföljning

CBT följer upp barnets situation när placeringen är avslutad. CBT fortsätter att erbjuda familjen det stöd som familjen är i behov av.

Publicerad i Mars, 2022 av Repatriate the Children - Sweden (RTC Sweden)

Copyright © 2022 av RTC Sweden

Grafisk formgivning av Nina Derkert

RTC Sweden är en del av RTC International tillsammans med RTC Denmark och RTC USA

Kontakta RTC Sweden via info@repatriatethechildren.org

Besök RTC Sweden's hemsida www.repatriatethechildren.org

och följ vårt arbete på Twitter [@RTC_Swe](https://twitter.com/RTC_Swe)